

Per una geografia regional renovada*

Josefina GÓMEZ MENDOZA
*Departament de Geografia de
la Universidad Autónoma de Madrid*

La voluntat —cada vegada més generalitzada i plural— de retornar a una Geografia regional, a una consideració comprensiva i interpretativa dels individus regionals, ha d'entendre's en relació amb la renovació de la concepció contemporània de l'activitat científica. Amb el progressiu ensorrament de les grans veritats (i, en especial, d'aquelles referents a la Teoria i al Mètode), amb el desdibuixament de fronteres científiques que fins fa poc semblaven inamovibles, i amb la convicció de la necessitat de reintroduir la subjectivitat en qualsevol procés de coneixement, reapareix també dins la Geografia la preocupació (quasi prohibida en els anys seixanta i setanta) pel nivell particular, per la diferència, per fer intel·ligible i conferir significat a un món complex i plural. D'aquesta manera, tornar a parlar de Geografia regional, de paisatges, de llocs, de territoris, s'emmarca en la discussió sobre la crisi de la modernitat, en allò que, de forma equívoca però també intencionada, s'ha batejat com a postmodernitat.

Actualment, cada cop són més nombroses les veus que reivindiquen l'estudi regional. En un principi foren denigrades i titllades de retrògrades, com el cas del ja llunyà al·legat de John Fraser Hart (1982) o del més recent de Peirce Lewis (1985), que apel·laven al vell sentit comú geogràfic, fet que fou qualificat d'antiquat pels nostres científics més recalcitrants. Respecte a això, s'ha dit que, davant la desorientació que s'anava estenent, es tractava de convidar a tornar a «allò d'abans, d'un *back to basis*» (Pudup, M.B., 1988, 370-376). Posteriorment, han aparegut moltes altres convocatòries, procedents de perspectives molt diverses, dins el clima, en tot cas més tolerant, que sortosament caracteritza en l'actualitat la Geografia. Algunes, com la iniciada el 1986 per *l'Espace Géographique* entorn de les maneres d'escriure Geografia regional, posaren en evidència la dificultat d'emprendre aquesta tasca amb una pretensió integradora i la permanent aparició de dicotomies: estructura-subjecte, anàlisi sistèmica-procediment humanista, anàlisi macroespacial-comprensió del comportament microespacial, etc. (Robic, 1986, 244). Finalment, s'ha parlat molt els darrers anys dins la Geografia anglesa d'una Geografia Regional Recons-

truïda (Massey, D. 1984 i 1985; Thrift, N. 1983; Pudup, M.B. 1988) que pretén, per damunt de tot, diferenciar-se de la clàssica fent explícites les seves bases teòriques.¹ En conjunt fa la impressió que s'ha dubtat a l'hora de portar el camí de reflexió iniciat fins a les seves últimes conseqüències.

Per tot això, em sembla que la sinceritat amb què Derek Gregory —aquest marxista al revés, parafrasejant el seu amic Edward Thompson— acaba de prendre partit a favor de replantejar-se la diferenciació en àrees com a un dels objectius de la Geografia pot resultar summament clarificadora. «Crec, afirma, que necessitem *tornar* en bona part (èmfasi de l'autor) a la qüestió de la diferenciació en àrees: però proveïts d'una sensibilitat teòrica nova cap al món en què vivim i cap a les formes de representar-lo. Insistirem més endavant en «l'ordre» o en el «desordre» o en la tensió existent entre ambdós —i no importa quina postura adoptem per tal de definir aquests termes—, abans hem de 'mirar'. Encara estem fent geografia (Gregory, D. 1989, 92)». Els geògrafs, afegeix, hem de tornar a enfrontar-nos amb «l'immensament difícil problema» de la descripció geogràfica, d'*escriure* geografia (Gregory, D. i Walford, R., 1989, 2).

Front (o juntament amb) la ciència espacial i del discurs totalitzador del marxisme, que no admeten les diferències i s'han allunyat del món real; front (o juntament amb) unes tècniques en constant progrés, però que no poden substituir els significats, s'ha de reintroduir l'escriptura entorn del nivell particular, la construcció narrativa de la identitat d'un lloc o d'una regió, en síntesi «una Geografia regional, teòricament informada i històricament sensible». I tot això perquè, com adverteix Gregory —agafant paraules de l'últim Wittgenstein— el nostre interès s'ha de centrar en mostrar que les coses que aparentment són iguals són en realitat diferents (Gregory, D. i Walford, R., 1989, 1 i 5; Gregory, D., 1989, 67). D'aquesta manera la Geografia pot contribuir a enriquir el paisatge intel·lectual del present.

Però si el que es pretén és, en aquest cas, *escriure* Geografia sobre l'heterogeni, la difèrença i el canvi, els problemes surten, d'entrada, en el camp del llenguatge i del discurs geogràfic, ja que és en ells on tenen lloc els significats. Diferents autors ho han assenyalat (Cosgrove, 1987, *passim*, i 1989, 127; Gregory, D. 1989, 90; Ortega Cantero, 1987, 110-11 i Berdoulay, V., 1982, 574-578) i fins i tot Vincent Berdoulay acaba de dedicar un llibre a seguir el desenvolupament de la dimensió discursiva de la Geografia (Berdoulay, V., 1988). D'aquest llenguatge de la Geografia regional també me n'ocuparé.

Abans, però, cal tenir present que ens trobem, com ja he dit anteriorment, en el centre del pensament contemporani i els seus litigis. La identitat no apareix de forma immediata i directa, sinó que es construeix de forma mediata i complexa (Aranguren, J.C., 1981). Les formes complexes de subjectivitat, com ha assenyalat Carlos Thiebaut (1989, 94-95), poden recórrer a formes, també complexes i modernes, de *textualitat* per tal de dotar-se d'una veu amb què expressar-se. D'on es desprèn la possibilitat d'una construcció narrativa de la nostra subjectivitat, d'un entendre's a nosaltres mateixos com a producte d'un fer o d'un fer-se, d'una activitat o exercici constructiu. Aquest espai d'activitat i d'interaccions on té lloc la construcció de la nostra identitat pot anomenar-se, metafòricament, *text* i en aquest sentit pot dir-se que el pensament contemporani ha realitzat un *gir textual* com a pas ulterior del gir lingüístic que caracteritzà la filosofia analítica.

Però un cop hem arribat aquí, cal advertir, com ho fa Habermas (1985, *passim*), contra les superacions precipitades de la Modernitat que poden suposar per a determinats autors subjectivitat, narrativitat i textualitat. Existeix una versió «postmoderna» de la narrativitat on es considera esgotat el curs de la raó argumentativa i deductiva que inicià el projecte il·lustrat i es planteja el retorn a una consideració narrativa de l'època (Lyotard, J.P., 1984). En aquest cas narrativitat significaria el final de la modernitat racional, i plantejaria l'alternativa de recórrer a altres discursos com el literari o l'artístic per tal de trobar les significacions dels nostres sistemes de convivència i de les nostres maneres de viure, evitant les trampes desfiguratives de la raó (Rorty, R., 1985). Aquesta manera d'actuar podria comportar responsabilitzar a la modernitat racional dels problemes i perplexitats del present, del final de la utopia. Jürgen Habermas proposa, front a aquestes actituds a les quals considera «actituds neoconservadores potents i emergents», un llenguatge de l'acció comunicativa i de l'auto-comprensió; una noció «discursiva» de la narrativitat on les idees dels processos d'interacció social i d'argumentació pràctica es reben i construeixen en estructures narratives, modals i temporals. D'aquesta manera, en l'oferta metodològica d'Habermas resta un contingut normatiu de la modernitat per desenvolupar, com a tasca pendent d'un projecte que neix en la il·lustració i que el segle XIX deixà inacabat des del moment que oblidà una de les seves dimensions, l'acció comunicativa (Habermas, 1985, 397-433).²

Les consideracions fetes fins ara només tenen sentit quan parlem de la funció narrativa de la Geografia regional i de la Geografia dels llocs. Contràriament, existeixen les versions contemporànies, que s'interessen exclusivament per les infinites geografies de l'activitat quotidiana o dels paisatges afectius; aquelles que veuen geografia a tot arreu; o que esborren les fronteres entre el discurs geogràfic i el literari negant així, a la pràctica, que la Geografia esdevingui una cultura experta. La consideració textual i narrativa de la Geografia necessita assentar-se damunt representacions geogràfiques que transcendeixen els móns personals, en les quals, moltes vegades, s'aturen els neoconvertos. El discurs de la Geografia regional ha d'assentar-se en aquesta interacció comunicativa, en aquest diàleg obert i plural amb les representacions geogràfiques de tot tipus. Tot seguit parlaré d'aquesta qüestió.

No tractaré l'altre gran problema de la Geografia regional, el de la «distribució» regional, que comporta la selecció de tècniques i raonaments vàlids per proposar noves formes d'organització dels diferents nivells d'anàlisi regional. No poso en dubte que la *regionalització* sigui una de les dificultats més grans del treball geogràfic actual. Però potser el millor és acceptar, com diu Hart (1982, 27), en aquesta primera etapa de retorn, que la «regió» ha de sobresortir per damunt de la «regionalització», i la interpretació i la comunicació per damunt de la classificació operativa.

La Geografia regional a la recerca de les tradicions d'estudis regionals

Reflexionar sobre els llocs que ocupen les noves formes de fer Geografia regional implica, en primer lloc, re-iniciar el diàleg amb llur tradició ja que, com ha dit Nicolás Ortega, la raó de ser de la Geografia és inseparable d'aquesta mateixa tradició (Ortega Cantero, N. 1987, *passim*).

Quan Berdoulay investiga sobre llenguatge, gèneres i discursos recorda la pertinent observació de David Hooson quan qualifica la Geografia com a *gènere* geogràfic (Hooson, D. 1968, cit. per Berdoulay, V., 1988, 17). El gènere geogràfic de l'estudi regional, en el seu afany de presentar de forma integrada fets diversos, apareix una i altra vegada al llarg de la història de la Geografia.

Malgrat tot, no pot negar-se el caràcter decepcionant i la falta d'interès que es desprèn de la lectura de textos nous de Geografia regional. Roger Brunet n'ha fet un balanç rotund i crític: pesats manuals a l'alemanya, tan fornits d'informació com indigestos; textos — sovint anglosaxons— d'autors de segona fila, on darrera una imprecisa geografia «sistemàtica» traspua l'enyorança cap al caràcter d'arxivadors de les velles síntesis; vulgars i, a vegades, vergonyoses imitacions simplificadores d'antigues monografies d'èxit (Brunet, R., 1986, 241-243). Certament, el panorama no és gens engrescador.

En canvi, crec que seria un exercici estimulants la posta en comú de les preferències quant a les *re-lectures* en Geografia regional: Tots tenim preferències i molts de nosaltres disposem d'una llista, més o menys ordenada, de textos clàssics de qualitat, d'autors majors. Alguns geògrafs, com és el cas de Stoddart, els han enumerat sense embuts, i al mateix temps han avisat que aquestes narracions regionals els serveixen de trama ordenada per identificar els problemes bàsics de caràcter geogràfic, resultat de la relació de l'home i el medi en les regions respectives (Stoddart, D.R., 1987, 539). Altres han dut a terme exercicis de comparació entre diferents geografies d'un mateix àmbit geogràfic: Michel Bruneau ho ha fet pel Sudest asiàtic, amb resultats satisfactoris, malgrat que s'ha aturat més en els diferents tipus de marcs espacials proposats que en els discursos geogràfics involucrats (Bruneau, M. 1986). La posta en comú d'aquesta re-lectura no em sembla, de cap manera, mancada d'interès: Ens permetria conèixer i discutir els tipus de raonament i les modalitats discursives que contenen i, tanmateix, ponderar els graus de legitimitat que conserven els textos. Potser acabaria convertint-se en l'exercici insubstituïble d'autoestimació geogràfica tan necessari en la geografia espanyola.

Però, d'entre tots aquests re-trobaments, n'hi ha alguns que, per la seva recurrència en textos molt recents, poden alertar-nos sobre el sentit que està adquirint la revisió de la tradició. Concretament, em refereixo a tres. En primer lloc, l'admirativa referència que es repeteix en textos fonamentalment de procedència angloamericana per part de les grans narracions històriques del Fernand Braudel del Mediterrani i del món mediterrani o de *Civilització material i capitalisme* (i, en conjunt, per tota l'escola dels *Annales*) o de l'Edward Thompson de la revolució industrial anglesa; reflexen, segons Gregory, «la cascada de la història humana» (Gregory, 1981, 1-16) en relació amb la renovada valoració de la historicitat inherent a l'estudi geogràfic i la consideració totalitzadora d'aspectes materials de les societats històriques (Driver, F., 1988, 499; Cosgrove, 1987, 96).

No menys important és, en referència al que aquí tractem, el renovat interès que desperta l'obra de Carl Sauer i de l'escola de Geografia cultural de Berkeley. En aquest cas l'èmfasi recau en l'estudi i interpretació de l'acció transformadora de l'home. Un autor tan significatiu com Denis Cosgrove acaba de qualificar de «monument» d'interpretació cultural del paisatge, el *Man's Role in Changing the Face of the Earth*, publicat per Thomas el 1956 després del congrés internacional organitzat per Sauer. Llegint aquest llibre, diu significativament Stoddart, «es nota la pols als ulls, la sorra als dits, la sal a la cara.

És el món real, palpable, tangible, poblat per homes i dones que l'han transformat» (Stoddart., D.R., 1987, 531). Cal tenir present que aquest mateix autor no amaga la simpatia que durant tota la seva vida ha mostrat pels punts de vista de Sauer, i com el *Land and Life* d'aquest últim (1963) és «segurament el més important d'un petit grup de llibres que he recuperat després de molts anys a fi de restablir la fe en el saber que professem» (*Ibid.*, 531).

La «Sauerologia» és a l'ordre del dia, bàsicament per dos motius addicionals, segons Gregory (1989, 85-87): Perquè permet reobrir l'interromput i imprescindible diàleg amb l'Antropologia, que Sauer mantingué sempre viu (només cal pensar en la seva col·laboració amb Kroefer i amb Robert Lowie) i perquè la proposició de morfologia del paisatge de Sauer comptava amb una certa reconciliació entre l'estudi científic i l'artístic i una preocupació pel llenguatge.

Però l'autoanomenada Geografia regional nova busca un tercer i insistent recolzament en la tradició geogràfica, que farà somriure a més d'un d'aquells geògrafs que en aquest país s'han format a l'ombra de l'escola regional francesa: La «via vidaliana», el sentit epistemològic i metodològic que es troba en els *Principis de Geografia Humana* de Vidal de la Blache (1921) i, sobretot, en el *Tableau de Géographie de la France* (1903). A tall d'exemple, Andrew Jonas diu —quan afirma que una nova geografia dels llocs està emergint de la teoria social crítica— que els vincles que aquesta manté amb la Geografia regional de Vidal de la Blache són una de les raons per considerar-la «reconstruïda:» Allò que determinà el sentit del lloc en les regions de Vidal fou la relació íntima i dialèctica que establí entre les condicions locals naturals i les cultures materials locals» (Jonas, A. 1988, 101-103).

Sens dubte, ha estat Berdoulay el que més ha insistit en la novetat del discurs vidalià i la modernitat que conserva (1981, *passim*, i 1988, 75-87). Em quedo només amb els dos punts del seu argument, que fan referència al que ara m'interessa. En primer lloc, que el possibilisme vidalià trobà en les filosofies neokantianes finiseculars el recolzament necessari per reconèixer l'existència de fets contingents i introduir-los en les seves anàlisis i, en particular, la forma de contingència que constitueix la «individualitat», és a dir, el resultat relativament estable de sèries o encadenaments causals independents. L'home forma part de la naturalesa, encara que disposa d'una iniciativa i autonomia culturals que li permeten transmetre certes ordenacions socials i certes pràctiques que tenen un valor adaptatiu (Berdoulay, 1988, 79-81). En segon lloc, i complementàriament, la noció de *gènere de vida* pren sentit des de la perspectiva de la iniciativa humana exercida en medis naturals diferents en funció de la capacitat tècnica, els valors i l'herència cultural dels grups socials: Com diu Berdoulay, el gènere de vida apareix com un veritable *sistema socio-ecològic*. Només així s'entén l'enorme interès que poden tenir aquests tipus de plantejaments per revitalitzar una Geografia dels llocs i de les regions. Només cal afegir que, segons Berdoulay, la debilitat del discurs possibilista estava en el seu llenguatge o, més ben dit, en la manca de formalització d'aquest llenguatge. Ho hem de tenir en compte de cara al que més endavant tractarem.

Vull treure dues conclusions —molt diferents l'una de l'altra d'allò que hem dit anteriorment sobre aquests diferents retrobaments dels regionalistes nous amb el passat de la Geografia regional. En primer lloc, una cosa que no sé si cal celebrar, però segur que

és benvinguda: L'estudi dels clàssics pot ajudar-nos a recuperar la capacitat de gaudir amb la Geografia, el plaer de la lectura geogràfica: «Una de les feines dels geògrafs és mostrar que la Geografia és aquí per gaudir-ne'n» recalca insistentment Cosgrove (Cosgrove, D., 1989, 120).

En segon lloc, ja s'estudiïn paisatges, llocs o regions,³ sembla existir una voluntat comuna de presentar la totalitat i de recuperar la unitat de la Geografia: En d'altres paraules, el medi natural no pot quedar exclòs d'un estudi regional. La mateixa Doreen Massey ha dit: «La Geografia, en el sentit més ampli, implica no només distància espacial, sinó també diferenciació física, de sòl, de vegetació, de clima, de manera que els trets físics són importants. Evidentment que el seu impacte, ús i significat han d'ésser socialment construïts, però aquesta construcció és d'alguna cosa (èmfasi de l'autora)» (Massey, D., 1984, 52, cit. per Pudup, M.B., 1988, 379). Segurament, aquestes afirmacions reconfortaran David Stoddart, fins fa poc preocupat per la desaparició de la idea central de la Geografia entre molts de nosaltres —«una geografia, la geografia (...) Els geògrafs han oblidat —i és greu haver-ho de dir d'aquesta manera— que algunes parts de la terra són altes i altres baixes; que algunes són desèrtiques, altres boscoses, altres herbàcies, o cobertes pel gel. (...) La geografia hi té molt a veure amb tot això: la diversitat de la terra, els seus recursos, la supervivència humana en el planeta» (Stoddart, D.R., 1987, 538).

La Geografia regional en el punt de trobada dels sabers experts

Els geògrafs coneixen bé les dificultats amb què es troben en el moment de classificar llur ciència. Cal tenir en compte però, que, com ha demostrat Berdoulay (1986, 29-56), els grans tipus de classificació conserven massa rigidesa per acomodar-se a les pràctiques científiques i, concretament, a aquelles que afecten la Geografia. Les raons d'aquesta rigidesa són múltiples: Tant pot ésser que les classificacions es recolzin en camins que imposen constriccions a la realitat de l'activitat científica, com que recorrin a una concepció filosòfica aliena o a la valoració d'un criteri jeràrquic, com seria el grau d'abstracció. Però de manera més concreta, afegeix l'autor, cal tenir present que els grans gèneres de classificació dels coneixements, i fins i tot les orientacions més compatibles amb la Geografia, no entren en la consideració del nivell discursiu de tota ciència. Existeix una separació entre l'especte cognitiu del discurs geogràfic i el seu aspecte expressiu: el segon és purament i simple ignorat en les classificacions científiques.

Això ho diem perquè tot allò que esdevé per al geògraf un motiu d'incomoditat i neguit a l'hora d'identificar-se i situar-se en el formalisme dels camps acadèmics, pot comportar avantatges en el moment del coneixement. En una altra ocasió, jo mateixa deia que «pensar el paisatge implica integrar en una comprensió comuna modus de coneixement diferents de la naturalesa i del medi, per tal de constituir un exercici d'oberta i lúcida transdisciplinarietat» (Gomez Mendoza, 1987, 64). Per dur a terme aquesta tasca, el geògraf pot beneficiar-se precisament de la seva major receptivitat, de la seva capacitat de disposar d'una informació —i també d'una formació— plural, d'uns límits del seu camp de coneixement particularment làbils. Aquests són, al meu judici, importants avantatges en Geografia regional, sempre que es tingui la maduresa geogràfica suficient per a no

ultrapassar els límits que ens converteixen en simples aficionats d'altres disciplines.

Possiblement, l'estudi del paisatge és la millor manera per posar en comú les diverses sensibilitats científiques, aprendre la pluralitat de lectures d'un mateix objecte i articular llenguatges múltiples (Rougerie, G. 1985 i 1987, 142; Wieber, J.C., 1987, 148-149). A hores d'ara, el concepte de paisatge pot tenir tants significats que potser faci falta abandonar qualsevol intent de definició simple i reunir totes les possibles en un conjunt comprensiu. La Geografia mai no ha «d'abdicar», a favor d'altres especialistes, d'un patrimoni com el del paisatge, que ha concitat algunes de les seves millors aportacions, tant des d'una orientació privilegiada cap a les ciències naturals, com des de les seqüències d'aculturació humana. Des de la Geografia no només s'han renovat les aproximacions als paisatges integrats, als paisatges rurals, als paisatges urbans, o als *cadres de vie* (Rougerie, G., 1987, 143), sinó que s'està intentant en les seves diferents dimensions un criteri il·lustrat d'ordenació territorial basat en el paisatge (Seminario... 1987, *passim* i, especialment, Zoido Naranjo, F., 1987, 135-142). Potser, des de la Geografia regional, amb dues limitacions: no reduir el paisatge a una aproximació exclusivament naturalista, ni tampoc estudiar-lo només des de les vivències i els afectes dels individus. Si alguna cosa aporta l'estudi del paisatge —per molt que permeti tractaments sistemàtics i formalitzacions rigoroses— és el fet de situar-se en el punt de contacte entre el subjecte i l'objecte.⁴

Altrament, no és de més recordar allò que s'ha dit sobre la revitalització de la Geografia regional i les seves renovades relacions amb l'evolució d'altres coneixements científics. A hores d'ara és més que coneguda la forma com Peter Haggett presentà la classificació de la Geografia entre les ciències de la terra, les ciències socials i les geomètriques (Haggett, P., 1965, 21-24). D'aquí que sigui molt significatiu i gens innocent el fet que, després de quasi vint-i-cinc anys, Derek Gregory i Rex Waldorf, quan fan balanç del lloc en què ens trobem, situïn la Geografia en el punt de trobada entre les ciències naturals, les ciències socials i les humanitats (Gregory, D. i Walford, R., 1989, 1).⁵

Aquesta situació li permet a Gregory argumentar que la recuperació d'una sensibilitat teòricament informada cap a la diferenciació d'àrees com a un dels objectes de la Geografia, passa per la renovació de les seves relacions amb l'Economia política, la Sociologia i l'Antropologia (Gregory, D., 1989, 72-91). Pel primer cas, tot i reconèixer que «el *materialisme* històric concedeix poc espai a la *geografia* històrica del *materialisme*» (en ambdós casos, l'èmfasiés de l'autor), Gregory considera que les reflexions recents de Harvey sobre el desenvolupament desigual del capitalisme —que suposa processos que inclouen l'aglomeració en un lloc i processos que afavoreixen la dispersió damunt l'espai, generant una economia espacial diferenciada i integrada— obren la porta a una certa reconsideració de les característiques úniques de l'acció humana en llocs particulars (Harvey, D., 1982 i 1985). De manera anàloga pensa Paul Claval quan diu que la reflexió entorn de l'espacialització de les contradiccions del capital suposaria enriquir la teoria de l'acumulació amb una dimensió geogràfica (Claval, P., 1987, 161-163).

Però Harvey no va més enllà del model abstracte del funcionament espacial del capital, mentre que Doreen Massey, per exemple, s'endinsa en el nivell de les anàlisis concretes, que no exclouen el reconeixement de la singularitat dels llocs i la consideració dels nivells culturals, polítics i ideològics. D'aquesta manera es pretén arribar a una Geografia regional nova del Regne Unit, servint-se del recurs a les seqüències d'ocupació de Derwent

Whittlesey i de la consideració —tal vegada diacrònica i sincrònica— característica de la Geografia història anglesa (Massey, D., 1984; Massey, D. i Allen, J., 1984; Massey, D. i Meegan, R., 1989).

Si bé cal destacar aquestes evolucions —sobretot la de David Harvey—, resta per veure si el seu arrelament en la primacia de la producció i en la lògica generalitzada del capitalisme permet d'integrar de forma articulada i prolífica el relat circumstanciat sobre esdeveniments i subjectes geogràfics. Com s'ha dit més d'una vegada, els comportaments estructuralistes i les teories generals d'organització del món rebutgen la «variació» en considerar-la una complicació innecessària. Les estructures devoren els processos i llurs agents; el moviment només pot tenir lloc en el camp tancat de l'estructura. La teoria general conté tots els desenvolupaments possibles i no admet en principi els fets concrets d'observació (ni històrics ni geogràfics) a no ésser que es considerin com a il·lustracions de la Teoria (Thompson, E.P., 1978, *passim*, Gómez Mendoza, J., 1986, 26-28). És en aquest context que sorgeixen els dubtes sobre la possibilitat real de reconciliació i d'ajuda mútua entre les aproximacions geogràfiques de caràcter estructuralista i totalitzadores des d'un punt de vista teòric i una escriptura de la Geografia regional concebuda com a relat i raonament interpretatiu de la diferència i del canvi (Gomez Mendoza, J. i Ortega Cantero, N., 1988).

Si bé cal destacar aquestes evolucions —sobretot la de David Harvey—, resta per veure si el seu arrelament en la primacia de la producció i en la lògica generalitzada del capitalisme permet d'integrar de forma articulada i prolífica el relat circumstanciat sobre esdeveniments i subjectes geogràfics. Com s'ha dit més d'una vegada, els comportaments estructuralistes i les teories generals d'organització del món rebutgen la «variació» en considerar-la una complicació innecessària. Les estructures devoren els processos i llurs agents; el moviment només pot tenir lloc en el camp tancat de l'estructura. La teoria general conté tots els desenvolupaments possibles i no admet en principi els fets concrets d'observació (ni històrics ni geogràfics) a no ésser que es considerin com a il·lustracions de la Teoria (Thompson, E.P., 1978, *passim*, Gómez Mendoza, J., 1986, 26-28). És en aquest context que sorgeixen els dubtes sobre la possibilitat real de reconciliació i d'ajuda mútua entre les aproximacions geogràfiques de caràcter estructuralista i totalitzadores des d'un punt de vista teòric i una escriptura de la Geografia regional concebuda com a relat i raonament interpretatiu de la diferència i del canvi (Gomez Mendoza, J. i Ortega Cantero, N., 1988).

El neomarxisme historicista ha intentat resoldre aquests problemes articulant la reflexió en dos nivells interactius: actors i estructures. Gregory, en les seves tesis «estructuralistes», combinà —com ha reconegut Claval (1987, 163-164)— el pes de les estructures i la iniciativa humana: Els homes fan la història, però la fan dins el marc de les idees que els han estat ensenyades, de les institucions on viuen i dels comportaments que aquestes condicionen (Gregory, D. 1981; 1982a). El mèrit de Gregory resideix en el fet d'haver il·lustrat la discussió teòrica amb la transformació experimentada pel Yorkshire com a conseqüència del pas de la fabricació artesanal de la llana a la indústria moderna (Gregory, 1982b). No hi ha res a dir, excepte que potser són perspectives no tan desconegudes per part del bon treball regional clàssic.

No cal insistir en el fet que epistemologies com les fins ara tractades es troben molt

a prop de la Sociologia històrica i dels conceptes de la teoria postmarxista de l'estructuració d'Anthony Giddens (1984), que incorpora les configuracions espacials de la vida social. Paul Claval també ha destacat aquesta proximitat (Claval, P., 1987, 164) que, fins i tot, ha arribat a ésser reconeguda pel mateix Giddens quan diu que «no hi ha diferències lògiques o metodològiques entre la geografia humana i la sociologia» (cit. per Gregory, D., 1989, 79). Una afirmació tan sorprenent com aquesta es recolza, sobretot en el fet que la *time geography* d'Hägerstrand i de l'escola de Lund subministra maneres de capturar les pràctiques socials rutinitzades. El mateix Gregory s'encarrega de posar en evidència les coincidències, però també les distàncies, entre aquests plantejaments.

Però, segons la meua opinió, hi manca un tret prou important. Es recorda l'interès que tenen dins la Geografia —i especialment dins la Geografia regional— els plantejaments sociològics del tipus dels de Michael Mann o Michel Foucault sobre les xarxes múltiples socio-espacials, fins a l'extrem que la història total pot ésser re-escrita en termes d'espai a les diferents escales, des de les grans estratègies geopolítiques fins a les microtàctiques d'ocupació de la vivenda. Per tant, es manté que el diàleg entre la Geografia i la Sociologia, interromput després de la guerra mundial, ha tornat a obrir-se en els anys setanta. Crec que s'oblida l'esforç de diàleg mantingut el 1956 per un geògraf regionalista, vigilant però conscient de l'enriquiment que pel seu discurs podria suposar la relació amb professionals pròxims. Em refereixo a les *Rencontres de la Géographie et de la Sociologie* de Max Sorre, en el pròleg de les quals es llegeix: «Els sociòlegs han admès que els geògrafs aportaven dues coses: el sentit del medi total i l'experiència de la investigació directa adquirida en el curs de les seves indagacions. I els geògrafs, per la seva part, s'han adonat que una descripció correcta només pren sentit si els geògrafs l'aclareixen des de l'interior» (1957, 9).

La Geografia regional renovada sembla que també ha trobat suport en el contacte amb l'Antropologia. L'allunyament que es produí entre l'una i l'altra degut a la ciència espacial traicionà, en aquest cas, l'esperit de col·laboració de dos sabers que havien nascuts units (quasi podríem dir confosos). Ara, els geògrafs angloamericans recorren, com he dit, a la tradició de Sauer per tal de ressuscitar una col·laboració que s'aventura interessant en ambdues direccions. La narració interpretativa de regions i paisatges té a veure amb les *thick descriptions* de l'Etnologia que proposa Clifford Geertz (1973): Llegir tots els nivells de significat de les accions socials amb l'objectiu de disminuir la seva opacitat a través d'un procés d'investigació on es pretén descriure l'activitat diària de la gent de determinades cultures mitjançant una estada llarga amb aquestes persones i la multiplicitat de contextos on viuen. Igual que succeeix en la Geografia regional, es pretén recuperar els continguts concrets; els problemes de descripció apareixen en primera instància com a problemes de representació, igual com passava en la Geografia regional.

La Geografia regional en el punt de trobada dels sabers científics, literaris i populars

L'estudi i l'escriptura de la Geografia regional ha d'aprofitar-se, segons la meua opinió, de la posició privilegiada que està en condicions d'ocupar els coneixements científics i tècnics, les representacions culturals i els sabers comuns o populars de la naturalesa i el paisatge, i també dels comportaments que els homes hi desenvolupen. Des del moment que té lloc el coneixement dels medis, dels paisatges i de les regions, sobretot, a través d'imatges i de taxonomies, sembla interessant tractar d'apropar el sistema de representació, de classificació i de denominació del llenguatge científic, del cultural i del llenguatge comú. La tradició geogràfica hi dedicà molta atenció —no per atzar, sinó perquè remetia la seva mateixa raó d'ésser—. Però les formalitzacions més científiques de la Geografia ho passaren per alt, preocupades com estaven en mimetitzar coneixements científics més especialitzats i sistemàtics. Esdevé, doncs, un altre element de revitalització de la Geografia regional.

La modernitat comportà un allunyament progressiu entre el discurs científic i tècnic els sabers comuns i populars. La ciència s'ha inclinat tradicionalment per desconfiar del llenguatge vulgar i per depurar-lo, fins a l'extrem de no conservar res més que enunciats dotats de significat (Berdoulay, 1988, 81).⁶ Però el món i aquest llenguatge tenen una estructura lògica comuna que fa que les matemàtiques es converteixen en el llenguatge per excel·lència de la ciència, l'element que garanteix la seva unitat. Aquesta va ésser la intenció de la perspectiva més genuïna de la Geografia empírico-analítica en els seus inicis (Ortega Cantero, N., 1981). Poques vegades ho aconseguí, ans al contrari, sovintejà la degeneració del discurs geogràfic cap a un buit de termes científics, entre els quals destaca per la seva freqüència tot el vocabulari sistèmic.

La subjectivitat del coneixement es troba en la base de la reconsideració actual del discurs científic. Va ésser el mateix Wittgenstein, com han recordat reiteradament molts autors, qui en una segona època redescobrí amb els seus «jocs de llenguatge» l'interès per relacionar el llenguatge amb les coses i les idees. Entre els geògrafs és Gunnar Olsson qui, quan insisteix en el fet que ni el pensament ni l'acció estan governades per les regles de la lògica analítica reglada, ha dut a la pràctica l'experimentació *sobre* el discurs (Olsson, G. 1980; 1982 i 1988).

Per altra banda, Berdoulay, abans de repassar les diferents modalitats del discurs geogràfic, fa conèixer fins a quin punt el discurs científic en general s'estén segons formes molt similars a les que es troben en dominis més literaris: «El text científic adquireix importància perquè s'hi concreten les diverses estratègies d'autor per tal d'aconseguir l'adhesió del lector (...). En definitiva, tot un arsenal d'idees lingüístiques i tota una retòrica, contribueixen a crear un discurs que tracta de convèncer (...). D'aquesta manera, pràctica i discurs estan íntimament lligats» (Bardoulay, V., 1988, 9).

Com que el llenguatge és la mediació obligada entre el científic i la realitat, resulta interessant revisar la relació existent entre els sabers comuns i els científics i tècnics, per una banda, i la del discurs d'aquests sabers i el literari, per l'altra. Sens dubte, això pot ésser interessant de cara a pensar la regió i escriure entorn d'ella. A més, coincideix amb

la revisió de les relacions entre filosofia i literatura a les quals feia referència a la primera part d'aquest escrit.

Tot plegat no ha d'entendre's de cap manera com una defensa de l'anul·lació de les diferències entre el llenguatge ordinari i el llenguatge científic. Ans al contrari, ni tan sols en Geografia regional això s'haurà de produir malgrat el que diguin alguns autors. Carles Thiebaut ha atribuït a Richard Rorty un conjunt d'enunciats provocadors amb la finalitat de poder presentar les rèpliques: Tota filosofia no és res més que literatura, tota lògica no és res més que retòrica, tot argument no és res més que relat, tot significat no és res més que context. Habermas (i Thiebaut) li contestaren que no es pot confondre la capacitat lingüística d'invenió del món (tasca que pertany a la literatura i a l'art) amb la capacitat lingüística de solució de problemes (discursos filosòfics i polítics). Habermas considerava que el contextualisme en què cauria Rorty amb les anteriors afirmacions, carregades de *Lebensphilosophie*, colapsaria la problemàtica universalista de la ciència i, des del moment que fa desaparèixer les diferències entre el llenguatge comú i les cultures expertes, enfosquiria, alhora, el discurs crític sobre aquestes cultures. No és el mateix solventar problemes que inventar móns (Thiebaut, C. 1989a).

No són en va, segons la meua opinió, les consideracions anteriors des del moment que importa precisar el lloc que ocupa la Geografia regional i el seu llenguatge. Tanmateix, cal remarcar que una cosa és treure profit d'utilitzar diferents llenguatges que estan segregats en la cultura acadèmica i l'altra caure en una confusa retòrica, resultat del —parafrasejant a Carles Thiebaut— «bricolage» de fragments discursius de procedències molt dispars (1989c). Oportunament Peter Gould ha dit que «en un moment d'especialització creixent i del que caldria anomenar «pensament particional», la tradició geogràfica d'investigació eclèctica i integradora representa una perspectiva d'incalculable valor tant pel que fa al relativament petit món universitari com per la més àmplia societat oberta on es troba immersa. Però aquesta font real de la força geogràfica esdevé també l'origen de la seva debilitat». (1982, 1)

Un dels aspectes que cal tractar més, a partir del treball de camp que caracteritza la Geografia regional i local, és la comparació entre sistema de denominació i de classificació utilitzats, per una banda, per la ciència i, per l'altra, per les societats tradicionals (Chatelin, Y., Richard, J.F. i Riou, G., 1986, 7). En aquest aspecte interessa l'anomenada etnociència, que es fixa com a objecte d'investigació els sabers locals per tal d'indagar les relacions mútues entre les societats humanes i llurs medis (*Ibid.*, 6-9 i Barrau, J., 1985, 5-12). Sens dubte, aquesta investigació pot ésser interessant dins el camp de l'etnomorfologia del relleu, de l'etnobotànica i de l'etnozoologia, fins al punt que s'ha parlat d'una història natural popular (Barrau, J., 1985). Tanmateix, interessa en la Geografia regional els usos i pràctiques d'explotació dels recursos naturals i l'organització del treball.⁷

Importa conèixer allò que, alguna vegada, Jean Brunhes anomenà «els treballs i els dies» de les cultures populars. Crec que a les Geografies local i regional els pot ésser bo indagar les relacions entre els principis generals i els usos i pràctiques particulars, entre els referents culturals i científics que ajuden a conformar una imatge del medi i els diferents tipus d'actors que el transformen. No és casualitat que la tradició geogràfica dediqui tanta atenció a les qüestions del llenguatge tradicional, erudit, popular i local. Més aviat podríem dir que es converteix en una exigència de mètode.

Alguns exemples poden ajudar-nos a entendre aquesta proposta. En el cas de la Muntanya càntabra, *valls* i *terres* són els dos elements organitzadors de l'espai. El registre de la toponímia és, com ha puntualitzat José Ortega Valcárcel, rotund i aclaparador (1987, 8-18). Les valls esdevenen la solució formal del relleu de la Muntanya en una sèrie continuada d'allargades depressions que coincideixen amb el curs dels rius. El més profund substracte de la llengua reflexa aquest entramat físic. Però les successives vivències de l'entorn físic fan que l'ús social del terme «vall» hagi anat desbordant la referència física i que s'hagi convertit en instrument per a la identificació d'unitats socio-espacials, de marcs socio-temporals (Ortega Valcárcel, J. 9-10); fins a l'extrem que, algunes vegades, el referent físic original ha quedat desnaturalitzat a favor d'una dimensió social reforçada. Alhora, tot un conjunt de topònims il·lustra la fragmentació de les valls. Ortega acaba dient que «en tots els casos és perceptible que existeixen grans unitats espacials que organitzen el territori, a les quals correspon un grau elevat de representació i una capacitat destacada de control de l'espai. I, en tots els casos, és patent que aquestes grans unitats n'abarquen altres més petites però d'indubtable autonomia social en les quals es desenvolupa el procés productiu de forma més definida. Si les primeres són per damunt de tot marcs d'organització territorial, amb més raó les segones es presenten com a espais comunitaris». (*Ibid.*, 12)

El segon exemple que vull posar (ple de conseqüències per a la història territorial i del paisatge espanyols segons es desprèn de la investigació que estic duent a terme) fa referència al doble significat de la paraula «monte» (muntanya i bosc alhora).⁸

El fet que la ciència forestal moderna espanyola tingués un origen alemany (Gómez Mendoza, J. 1987a; Gómez Mendoza, J. 1987b) determinà una identificació de la paraula «monte», per part dels tècnics encarregats d'administrar-los, com a muntanya alta. Als enginyers forestals se'ls encomanà la seva conservació i restauració amb la finalitat de preservar els equilibris naturals. Alguna veu autoritzada de la primera etapa, conscient de la ruptura que aquest ús tenia amb les pràctiques silvopastorals de la major part de les regions espanyoles, assenyala que «l'error i la ignorància (on es troba immersa) la massa del poble, guardadora essencial dels terrenys destinats a la producció de llenya (...), sobre la unitat i la interior varietat del concepte de «monte» (obeeix) al fals concepte d'aquest que estableix l'equivocada relació de la humanitat i la naturalesa», resultat de les institucions medievals i de la cultura oriental, segons l'autor. Ignorància que hauria de resoldre's amb una bona llei d'instrucció pública (Pascual, 1879, 474-465).

El 1900 un altre enginyer de «montes», particularment preocupat per establir amb finalitats pràctiques la correspondència entre conceptes cultes i veus populars vernacles,⁹ es queixa de la vaguetat persistent en la significació de la paraula «monte» i declara la inutilitat de l'esforç que es realitza per lluitar contra el seu sentit més comú: «De la paraula 'monte', per molt que es digui i es faci, no serà fàcil de treure-li el sentit orogràfic *mons*, *montis* que té i que la plebs li aplica més o menys relacionat amb el de forestal. Els pagesos no anomenaran mai «monte» al boscatge, a l'albereda, a l'erm, al camp, en definitiva a tot allò que no sustenti vegetació llenyosa de certa importància i que no s'estengui majoritàriament per terrenys espadats o desiguals. D'aquí que, pretendre anar contra corrent (en el sentit vulgar del terme), és, ara per ara, més una xacra d'innovadors que no una tasca de prudents» (Jordana, 1900, 182-183).

D'aquesta manera, les representacions científiques i tècniques surgides de la dasono-

mia alemanya i francesa —i la gestió forestal que s'inspira en elles— topen frontalment amb la realitat dels usos i costums sobre un paisatge mediterrani deforestat; per la mateixa raó, l'administració de l'Estat xocava amb l'administració dels pobles i els propis veïns. El resultat —frustrant pels forestals en llurs programes de repoblació— havia d'ésser sentenciat per un altre enginyer amb coneixement de causa: «Es legisla i reglamenta deixant de banda el problema pecuari, i el ramader és qui en la realitat ens posposa: d'aquesta manera, les nostres muntanyes es converteixen en benefactories» (Cañedo, 1916, 78-79).

Crec que el cas exposat pot ajudar a comprendre la importància que per a la Geografia regional i territorial poden tenir, respectivament, les concordances o els desajustaments entre els sabers científics i tècnics i els populars. En tot cas, però, no s'ha de creure que aquesta necessària confrontació quedi limitada als monts i a les pràctiques rurals fins i tot arcaiques. William Bunge, per exemple, s'ha encarregat de demostrar fins a quin punt l'ajuda dels *folk-geographers*, dels «geògrafs del poble», pot servir perquè el geògraf «expert» rebel·li els problemes de les comunitats i barriades urbanes: «La gent de la universitat sol tenir sentit de l'escala, però no té sentit, (sentit de les coses, sentit comú), mentre que els membres de les comunitats tenen sentit de les coses encara que els manqui el sentit de l'escala» (Bunge, W. a Horvath, J., 1971, 74; Gómez Mendoza, J., 1988, 158).

Conclusió: Els llenguatges de la Geografia regional

Amb el que hem anat veient, crec haver mostrat l'interès que pot tenir per tornar a fer Geografia regional el freqüentar tant la tradició geogràfica com els coneixements afins i sabers comuns. Crec haver anunciat, també algunes de les consideracions necessàries per preservar-se de l'error de caure en la banalitat i la insignificància o el diletantisme. Cap intermediari pot ésser exclòs, de bon principi, d'aquest diàleg multidimensional. Poetes i narradors, pintors o cronistes de viatges, tot pot contribuir a retrobar l'estil necessari per escriure sobre la regió; un estil que es troba tan llunyà dels conceptes massa abstractes de la teoria com d'una posada en escena massa personalitzada.

Alguns autors s'han ocupat del llenguatge de la Geografia regional tradicional, pel que no repetiré llurs indagacions. Només vull recordar que, com ha dit Nicolás Ortega, la Geografia regional clàssica hereda de la tradició geogràfica moderna —els orígens de la qual coincideixen amb els dels moviment romàntic— una visió del món entesa com a sistema de correspondències analògiques, correspondències entre totes les parts de la naturalesa, però correspondències on l'home participa degut a la seva solidaritat amb la pròpia naturalesa (Ortega Cantero, 1987, *passim*).

Aquesta visió del món com a sistema de correspondències troba en el llenguatge metafòric una forma d'expressió privilegiada. La relació analògica permet que acceptem, pel joc de les semblances, les diferències. Segons Octavio Paz —que recorda Ortega Cantero (*Ibid.*, 32)— l'analogia no suprimeix les diferències, sinó que fa tolerable la seva existència. Les metàfores són creadores de significat i pertanyen a la naturalesa profunda de l'activitat científica (Berdoulay, 1982, 573). Com ha dit Paul Ricoeur i recull Berdoulay, les metàfores es converteixen en un procés retòric on el discurs allibera el poder, que comparteixen certes ficcions, de re-escriure la realitat.

Vincent Berdoulay considera que és la debilitat lingüística del discurs vidalià la que resta aplicabilitat sistemàtica i caràcter analític operatiu (1988, 80). Per tant, indaga les possibilitats d'una primera formalització de caràcter sistèmic, basada en la reflexió sobre el treball com a intermediari ente l'home i la naturalesa, de forma anàloga amb allò que també havien proposat d'altres autors¹⁰ (Berdoulay, V., 1988, 83-86; Berdoulay, V. i Phipps, P., 1985). Respecte a la resta, Berdoulay reafirma la seva idea que el discurs possibilista vidalià subministra les grans línies d'una veritable teoria general de les relacions home-naturalesa, «no només la més apta per donar una orientació matitzada a la investigació contemporània en aquest camp, sinó també la més capaç de facilitar la integració de les contribucions científiques recents (...). La capitalització de les aportacions de les ciències naturals posa fi a la polarització extrema entre la Geografia humana i la Geografia física». Esdevé, acaba dient, una valuosa herència oberta a les investigacions actuals sobre un llenguatge apropiat per a l'estudi de la interacció (Berdoulay, V., 1988, 86). Serà en aquest terreny, per poc formalitzat que es trobi, on vull situar les meves últimes consideracions, reincidint una vegada més en algunes de les coses que he dit al principi.

Els problemes de descripció són, per damunt de tot, problemes de representació. Les construccions narratives de la identitat —en aquest cas de la regional— inclouen *estratègies textuals* i, per tant, han de mobilitzar la interacció i l'acció comunicativa. En aquest context la regió i el paisatge han d'entendre's com a *sistemes textuals construïts*, els significats dels quals són interpretats i interactuats tant pels habitants com pels gestors (Ley, D., 1985; Cosgrove, D., 1987 i Cosgrove, D. 1989, 123-124). Fou David Ley qui, al 1985, donà en Geografia el pas que ja havien donat altres ciències socials con l'Antropologia i l'Etnografia, amb l'objectiu de fer confluïr la Geografia cultural amb la humanística: el paisatge pot ésser entès com un text, configurat per símbols i signes, i, per tant, llegit i interpretat com un document socio-natural. Fet que significa recórrer a regles i convencions de la Semiòtica i de la Lingüística i, fins i tot, de la teoria literària i estètica.

Però aquesta operació de descodificació i desxifrat dels significats d'un paisatge cultural requereix saber recuperar les formes com altres han concebut aquest paisatge i han interactuat amb ell: llegir un text és *re-presentar* significats, recuperar les actituds i idees subjacents (Cosgrove, D. 1989, 123-124). Però els paisatges reflexen també les *imatges visuals*, certes «maneres de mirar» que en determinats moments han estat privilegiades per damunt d'altres facultats cognitives. D'aquí que alguns autors hagin emprat la iconografia per posar l'èmfasi en la significació de les imatges tant cartogràfiques com de paisatges construïts (Cosgrove, D. i Daniel, S., 1987). Tothom s'adona que això requereix habilitats pròpies de la història de l'art.

Tot plegat són nous recursos metodològics que està posant en marxa el geògraf, els resultats dels quals aviat sortiran a la llum. Però han de completar-se amb algunes observacions que suavitzin l'entusiasme textualista i contextualista que sembla haver-se apoderat d'alguns dels millors caps de la Geografia anglosaxona.¹¹

En primer lloc, cal recordar a alguns desmemoriats què les interpretacions del paisatge i de la regió que es proposen —sens dubte amparades en noves habilitats— estan directament lligades amb la sensibilitat de l'escola regionalista clàssica (si més no de la francesa i d'aquelles que es movien dins la seva òrbita). Quan es parla —amb raó— de la necessitat

de restablir, amb un enfoc contextual, la «genealogia dels objectes teòrics» i de les representacions culturals que afecten el paisatge, cal recordar que Manuel de Terán ja suscitava la conveniència de tenir en compte «les representacions i els motius mentals col·lectius» per comprendre els paisatges rurals o urbans (Terán, M. de, 1964, 462).

De la mateixa manera, la lectura i iconografia del paisatge evocuen Pierre Gourou quan descobreix en els paisatges humans «palimpsests que transparenten els efectes de tècniques oblidades» (Gourou, P., 1973, 32), o el propi Terán, que ja el 1936 veia en el pla de les ciutats de la baixa Andalusia «fina dactilografia impresa en el sòl, (que) ofereix la possibilitat d'una identificació clara i precisa de (la) personalitat històrica i geogràfica, de (la) personalitat més íntima i diferencial» (Terán, 1936, 87 i ss.)

Només em fa por que la Geografia regional, equipada amb les noves habilitats de la crítica literària, caigui en un cert èxtasi textual, que tracti de desmuntar les armadures de continguts dels textos, en un procés de deconstrucció com el proposat per Derrida, i que derivi, per tant, cap a la simple crítica estilística. Pot ésser que, com deia Montaigne en una cita que Jacques Derrida escolleix per introduir un dels seus textos sobre l'escriptura i la diferència (Derrida, 1967, 383), «sigui més difícil interpretar les interpretacions que interpretar les coses». Pot compartir-se també «la passió crítica» d'Octavio Paz com a amor immoderat per la crítica i els seus precisos mecanismes de deconstrucció (Paz, O., 1974, 22). Però seria greu que en aquest procés la Geografia evités la interpretació directa de les coses, una interpretació aconseguida a través d'un dels seus recursos de mètode més rics del seu patrimoni: el treball de camp.

Una altra consideració que, segons la meua opinió, ha de tenir-se sempre present, és que *la identitat està tenyida de temporalitat* i només pot ésser entesa històricament. Sobretot des del moment que es parla d'identitats col·lectives. Gadamer ha dit de la Història que es tracta d'un aprenentatge complex on els homes no són capaços de desxifrar-se ells mateixos sense recórrer a les institucions de llur passat cultural. L'estudi històric en Geografia entès com a quelcom que va molt més enllà del simple estudi del passat ha estat reconegut explícitament fa poc: «(...) pensar històricament no és un luxe sinó que és una part essencial per a fer Geografia humana» (Driver, F., 504). Veritat que aquesta forma de veure les coses remet, una vegada més, als «encadenaments» de Vidal de la Blache, a la seva concepció temporal, en la qual «una explicació en Geografia (...) consisteix en donar als fets el lloc que els correspon dins la successió de la que formen part» (cit. per Berdoulay, V., 1981, 312).

Fer geografia regional és, doncs, narrar, però narrar dins el marc d'unes estructures narratives modals i temporals, després d'una reflexió que tingui present el reconeixement d'allò real. S'ha d'evitar caure, en aquesta nova fase geogràfica, en els perills d'una fascinació textual on el mitjà de la lectura i l'escriptura donarien al text, en paraules d'Habermas, una pètria autonomia enfront els contextos vius: un text que es convertiria així en la seva pròpia autoritat «exiliada, errant i estranyada del seu propi sentit». (Habermas, 1985, 202 i 219).

Crec que és en aquest sentit complex i constructiu on hem d'entendre —i acceptar— l'afirmació de Gregory: «La Geografia és una forma d'escriure, i escriure —com llegir— és encara hores d'ara la tasca més difícil que tenim encomanada» (Gregory, 1989, 91).

Notes

- * Traduït de l'original en castellà per Anna Ribas (Departament de Geografia, Estudi General de Girona).
- ¹ Recordant una vegada més la vella idea comuna segons la qual a la Geografia clàssica li mancava l'explicitació teòrica. Em sembla que la investigació de Vincent Berdoulay sobre *La Formation de l'école française de géographie (1870-1914)* hauria d'haver allunyat definitivament els dubtes al respecte pel cas de l'escola vidaliana. El mateix passa amb la revisió que s'està fent actualment de l'obra major de Hartshorne. Una cosa diferent és que el discurs teòric i pràctic de la Geografia regional clàssica s'anés esclerotitzant amb el temps, o que la situació difereixi d'unes escoles respecte les altres.
- ² Carles Thiebaut ha realitzat recentment un magnífic resum d'aquests nombrosos i complexos debats sobre la modernitat i de les raons per les quals les pèrdues de fonament de la mateixa no tenen perquè traduir-se amb la seva desaparició. El text que segueix està basat en les seves planes. Cal mirar Thiebaut, C. (1989, 50-90).
- ³ A tall d'exemple trobem la bella estimació que recentment ha realitzat José Ortega Valcárcel del llegat de la Cantàbria rural. Explica, per exemple, que els muntanyencs s'identificaven amb la Muntanya perquè la imatge exterior que transmet no traïdonava la naturalesa profunda de la societat càntabra. «Imatge exterior i acceptació interior —afegeix— perquè, com passa sovint, el perfil que els altres ens atorguen sol ésser el que admeten com a pròpia identitat» (Ortega Valcárcel, 1987, 6-7).
- ⁴ Denis Cosgrove ha cridat l'atenció sobre els avantatges que presenta el concepte de paisatge sobre els de lloc i espai en la tasca de descodificació de significats que proposa. Segons la seva opinió, hi ha tres implicacions en el concepte de paisatge: el fet de formar un conjunt de formes visibles; de tenir unitat i coherència i d'involucrar la intervenció humana a través de processos de configuració i re-configuració. El paisatge esdevé per a Denis Cosgrove un concepte inqüestionable dins la Geografia humana. «A diferència del *lloc*, ens recorda la nostra posició en el pla de la naturalesa; a diferència del *medi ambient* i de l'espai, ens recorda que només coneixem aquest pla a través de la consciència i de l'acció humana i que només a través de la tècnica hi podem participar. Simultàniament, el paisatge ens recorda que la geografia *està* (èmfasi de l'autor) a tot arreu, que és font constant de bellesa i lletgesa, de bondat i d'error, d'alegria i de sofriment, de beneficis i dèficits» (Cosgrove, 1988, 122). D'ençà molt temps, Pierre Gourou veu l'home, en tant que membre d'un grup social, com a faedor de paisatges. Afegim-hi, finalment, a fi de reconciliar les dues aficions que mostra Cosgrove actualment: «Existeix una empresa més atraient que aquella que ens sensibilitza davant els paisatges, no acceptant les aparences i buscant les raons que els expliquen? (...) cal evocar les satisfaccions que proporciona una visió del paisatge que vol ésser penetrant (...). La consciència que tenim del paisatge en la seva profunditat històrica i física esdevé una font d'alegria, una escola de progrés, la certesa d'una activitat inesgotable» (Gourou, P., 1973, 14-15).
- ⁵ Després de la definició pragmàtica, *l'Anàlisi locacional en Geografia humana* de Hagget s'oblida sistemàticament de tots aquells elements provinents de les ciències de la terra. La situació establerta per Gregory i Waldorf és modificada, en el mateix llibre, per Cosgrove, el qual no dubta en reivindicar una Geografia humana entesa purament i simple com a humanitats: «(Contràriament al que passa en la geografia *humanística*) la idea d'una geografia humana entesa com a una *humanitat* encara no està madura ni plenament desenvolupada» (Cosgrove, D., 1989, 121).

- ⁶ Chatelin, Richard i Rion han cridat l'atenció sobre un cas semblant referent a tots els naturalistes: «Els naturalistes contemporanis, com tots els altres científics, s'han acostumat a expressar-se de manera concisa i totalment impersonal. En els seus escrits manca allò que podria semblar subjectiu o circumstancial, llurs pensaments i motivacions profundes es troben així àmpliament emmascarades. Només els científics més il·lustres s'escapen algunes vegades d'aquesta forma d'autocensura. Contràriament, els autors del passat, darrera una apariència de verbalisme superflu, practicaven amb els conceptes de la seva època, una mena d'epistemologia *avant la lettre*» (1986, 11).
- ⁷ La Geografia regional agrària clàssica aconseguí èxits sorprenents en aquest terreny en medis rurals molt diferents, entre els quals potser caldria destacar els espais de regadiu i els de muntanya. Però deixà de banda els espais forestals, la gestió dels quals és poc coneguda tant a l'Antic Règim com a l'actualitat. Per això és important que vagin apareixent treballs sobre aquestes qüestions. En citaré com a referència dos, de naturalesa molt diferent: el de François Hallé sobre l'agrosilvicultura de medis tropicals (1986, 37-54) i el de la iconografia política dels espais forestals a l'Anglaterra georgiana de Stephen Daniels (1989, 43-82). Sobre les maneres de nomenar les formes de relleu en les cultures expertes i populars, cal consultar el text de Manuel de Terán de 1977. Finalment, cal seguir l'evolució del pensament econòmic sobre la gestió dels recursos naturals renovables en el llibre que José Manuel Naredo ha dedicat el 1987 a la qüestió.
- ⁸ Humboldt, en els seus *Quadres de la Naturalesa*, ja havia cridat l'atenció sobre les importants conseqüències cartogràfiques i de representació del territori que comportava la doble accepció: «Malgrat la sorprenent riquesa de la llengua espanyola per pintar llocs naturals, només s'empra una paraula, *monte*, sinònima de *cerro* (muntanya) i de *selva*, per designar alhora una muntanya i un bosc. En el meu treball sobre els Andes de l'Est, he fet notar com aquesta doble significació de *monte* ha provocat que en l'excel·lent carta anglesa, tan divulgada, d'Amèrica meridional, les planes estiguin indicades com a fileres d'aquestes muntanyes. Els boscos de cacau o *montes de cacao* (totes les cursives són del text original), de la carta espanyola de Cruz Olmedilla, que ha servit de model a moltes altres, s'han considerat serralades malgrat que el cacau es trobi només a les planes més càlides» (1849, 145).
- ⁹ Es tracta de José Jordana y Morera, el qual publicà un notable vocabulari de veus forestals confrontades amb el Diccionari de la Real Academia Española. La seva intenció era «recordar a aquells que escriuen sobre els «montes» que el nostre lèxic els dona mitjans adequats i molts de genuïna prosòpia vernacle per exposar totes les idees, conceptes i significacions, sense haver de recórrer als idiomes estrangers, adulterant la llengua pàtria amb neologismes bastards, empobrint-la amb l'ús d'un nombre limitat de veus, tal i com es pot observar cada vegada més entre els nostres escriptors agronòmics i forestals» (1900, V). Jordana mostra preocupació perquè, contràriament, es negui la categoria de llengües a la catalana, a la valenciana i a la mallorquina (*Ibid*, vii).
- ¹⁰ Pot ésser interessant consultar el conjunt de treballs publicats en el *Bulletin de l'Association de Géographes Français*, 1987, 2, on es fa el balanç de l'estudi del paisatge en els últims vint anys. Cal consultar especialment: Ormaux, Serge: «Paysages et Géotipes», pàg. 157-161; Brossard, Thierry: «Paysage visible et simulation numérique», pàg. 163-174; juntament amb el més antic: Brossard, Th. i Wieber, J.C.: «Essai de formulation systémique d'un mode d'approche du paysage», en la mateixa revista (1980, 468, 103-111).
- ¹¹ Felix Driver ha recalcat dos fets: El primer, que la gran narrativa històrica, com la de Braudel o la de Thompson, àdhuc si hagués estat possible fa deu anys, ja no és una resposta adequada al repte dels avenços retòrics contemporanis. El desenvolupament de la teoria literària i estètica demostra, segons ell, que el coneixement històric és construït textualment de tal manera que «els

esdeveniments semblen narrar-se ells mateixos» en paraules de Hutcheon recollides al seu llibre: *A poetics of postmodernism: history, theory, fiction*, Londres, Routledge, 1988. El segon fet és que el terme context s'ha convertit en el *buzz-word* de la Geografia humana actual. Els geògrafs de tot tipus semblen descansar en ell per reaccionar contra les teories universalitzadores que no deixen lloc a les contingències del context (Driver, 1981, 501-502).

Referències bibliogràfiques

- ARANGUREN, José Luis (1981), *Sobre imagen, identidad, heterodoxia*, Madrid, Taurus
- BARRALL, Jacques (1985), «A propos du concept d'ethnoscience» *Les sciences naturalistes populaires*, Actes du Séminaire de Sommières, 12-13 desembre 1983, Ministère de la Culture, Direction du Patrimoine, Mission du Patrimoine Ethnologique, Ed. de la Maison des Sciences de l'homme, París, 8-12.
- BERDOULAY, Vincent (1981), *La formation de l'école française de géographie (1870-1914)*, París, Bibliothèque Nationale, 241 pàg.
- BERDOULAY, Vicent (1982), «La métaphore organiciste. Contribution à l'étude du langage des géographes», *Annales de Géographie*, 91°, 507, 573-586
- BERDOULAY, Vincent (1988), *Des mots et des lieux. La dynamique du discours géographique*, París, Centre National de la Recherche Scientifique, Mémoires et Documents de Géographie, 103 pàg.
- BERDOULAY, Vincent et Phipps, P. (1985), *Paysage et Système*, Université d'Ottawa
- BRUNEAU, Michel (1986), «Des Géographies de l'Asie du Sud-Ouest», *L'Espace Géographique*, XV, 4, 247-255
- BRUNET, Roger (1986), «Comment écrire la Géographie Régionale?», *L'Espace Géographique*, XV, 4, 241-243
- CAÑEDO ARGÜELLES, F. (1916), «Montes y pastos», *España Forestal*, II, 12 abril, 77-82
- CLAVAL, Paul (1987), «Le néo-marxisme et l'espace», *L'Espace Géographique*, 3, 161-166
- COSGROVE, Denis (1987), «New directions in cultural geography», *Area*, 19, 2, 95-101
- COSGROVE, Denis (1989); «Geography is everywhere: Culture and Symbolism in Human Landscapes» a Gregory, D. Walford, R.: *Horizons in Human Geography*, Macmillan, 118-135
- COSGROVE, Denis i DANIELS, Stephen, eds. (1987), *The iconography of landscape*, Cambridge, Studies in Historical Geography, 318 pàg.
- CHATELIN, Yves, RIOU, Gérard, eds. (1986), *Milieux et paysages*, Masson, Recherches en Géographie, 151 pàgs.
- CHATELIN, Yves, RICHARD, Jean François i RIOU, Gérard (1986), «Du milieu naturel comme lieu de rencontre du sens commun, de la pensée philosophique et de la démarche scientifique» a Chatelin y Riou: *Milieux et paysages*, 5-15
- DANIELS, Stephen (1989), «The political iconography of woodland in later Georgian England» a Cosgrove i Daniels, *The iconography of landscape*, 43-82
- DERRIDA, Jacques (1967), *La escritura y la diferencia*, Barcelona, Anthropos, 1989, 411 pàgs.
- DRIVER, Felix (1988), «The historicity of human geography», *Progress in Human Geography*, 12, 4, 497-506
- GADAMER, H.G. (1965), *Verdad y Método*, Salamanca, Ed. Sígueme, 1977
- GEERTZ, Clifford (1973), *The Interpretation of Culture: Selected Essays*, New-York, Basic Books

- GIDDENS, Antony (1984), *The Constitution of Society Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge, Polity Press
- GOLLEDGE, Ref. et als. eds., (1988) *A Ground for Common Search*, Santa Bàrbara
- GÓMEZ MENDOZA, Josefina (1986), «Geografías del presente y del pasado. Un itinerario a través de la evolución reciente del pensamiento en Geografía humana» (1970-1985)», a AA.VV. *Teoría y práctica de la Geografía*, Madrid, ed. Alhambra, 3-43
- GÓMEZ MENDOZA, Josefina (1987 a), «Los forestales y la propiedad pública de los montes» *Actas del IV Coloquio de Geografía Agraria*, La Laguna-Las Palmas
- GÓMEZ MENDOZA, Josefina (1987 b), «El entendimiento del monte en la génesis de la política forestal española» a *Seminario sobre el paisaje. Debate conceptual y alternativas sobre su ordenación y gestión*, Junta de Andalucía-Casa Velázquez, Madrid, 22-23 juny 1987, 64-78
- GÓMEZ MENDOZA, Josefina (1988), «Las expediciones geográficas radicales a los paisajes ocultos de la América urbana» a Gómez Mendoza, J., Ortega Cantero, N. i altres: *Viajeros y paisajes*, Madrid, Alianza Universidad, 151-174
- GÓMEZ MENDOZA, Josefina i ORTEGA CANTERO, Nicolás (1988), «L'approche régionale aujourd'hui», Groupe Dupont, Géopoint 1988, Avinyó (en premsa)
- GOULD, Peter (1986), «A search for common ground» a Gould, P. i Olsson, G. (eds): *Ibid*, Prologue, 1-7
- GOULD, Peter i OLSSON, Gunnar (1986), *A search for common ground*, Pion, 278 pàg.
- GOUROU, Pierre (1973), *Introducción a la Geografía humana*, Madrid, Alianza, 1979
- GREGORY, Derek (1981), «Human agency and human geography», *Transactions of the Association of Human Geographers*, 6, 1-18
- GREGORY, Derek (1982 a), «Action and structure in historical geography», a Baker, A.R.H i Billinge, M. (eds): *Period and Place*, Cambridge University Press, 244-250
- GREGORY, Derek (1982 b), *Regional transformation and industrial revolution*, Londres, Macmillan
- GREGORY, Derek (1989), «Areal Differentiation and Postmodern Human Geography», a Gregory, D. i Walford, R.: *Horizons in Human Geography*, 67-96
- GREGORY, Derek i WALFORD, Rex, eds. (1989), *Horizons in Human Geography*, Macmillan, 426 pàg.
- HABERMAS, Jürgen (1985), *El discurso filosófico de la modernidad*, Madrid, Taurus, 1989, 462 pàg.
- HAGGETT, Peter (1965), *Análisis locacional en Geografía humana*, Barcelona, Gustavo Gili, 434 pàg.
- HALLE, François (1986), «Un système d'exploitation ancien, mais une interface scientifique nouvelle: agroforesterie dans les régions tropicales», a Chatelin i Riou: *Milieux et paysages*, 38-53
- HART, John Frasser (1982), «The Highest Form of Geographer's Art», *Annals of the Association of American Geographers*, 72, 1, 1-29
- HARVEY, David (1982), *The limits of Capital*, Oxford, Basil Blackwell, 478 pàg.
- HARVEY, David (1985), *The Urbanization of Capital*, Oxford, Basil Blackwell, 287 pàg.
- HOOSON, David (1968), «Rejuvenating Regional Geography: ends and means», *Selected Papers*, XXI° Congrès Géographique International, Calcutta National Committee for Geography, 1972, vol. 4, 91-94
- HORVATH, R.J. (1971), «The 'Detroit Geographical Expedition and Institute' Experience», *Antipode*, 3, 1, 73-82
- HUMBOLDT, A. de (1849), *Cuadros de la Naturaleza*, segons l'edició definitiva anotada

- i ampliada per l'autor, Ed. Iberia, Barcelona, 1961
- JONAS, Andrew (1988), «A new regional geography of localities?», *Area*, 20.2, 101-110
- JORDANA y MORERA, José (1900), *Algunas voces forestales y otras que guardan relación con las mismas contrastadas todas con el Diccionario de la Real Academia Española*, Madrid, Imprenta Ricardo Rojas, 319 pàg.
- LEWIS, Pierce (1985), «Beyond Description», *Annals of the Association of American Geographers*, 75, 4, 465-477
- LEY, David (1985), «Cultural/humanistic geography», *Progress in Human Geography*, 9, 415-423
- LYOTARD, J.F. (1979), *La condición postmoderna*, Madrid, Cátedra, 1984
- MASSEY, Doreen (1984), *Spatial Divisions of Labour*, Londres, Macmillan
- MASSEY, Doreen (1985), «New directions in space» a Gregory i Urry (eds.): *Social relations and spatial structures*, Nova York, Saint Martin's Press
- MASSEY, D i ALLEN, I. (1984), *Geography matters!*, Cambridge University Press
- MASSEY, Doreen i MEEGAN, Richard (1989), «Spatial Division of Labour in Britain», a Gregory y Walford: *Horizons in Human Geography*, 244-257
- NAREDO, José Manuel (1987), *La economía en evolución. Historia y perspectivas con las categorías básicas del pensamiento económico*, S. XXI de España, Eds. 538 pàg.
- OLSSON, Gunnar (1980), *Birds in egg-shells in bird*, Ann Arbor, University of Michigan
- OLSSON, Gunnar (1986), «-/-» a Gould i Olsson *A search for common ground*, 223-231
- OLSSON, Gunnar (1988), «The eye and the index finger: Bodily means to cultural meaning» a Golledge et als.: *A ground for common search*
- ORTEGA CANTERO, Nicolás (1981), «Geografía y lenguaje matemático», *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, 1, 59-69
- ORTEGA CANTERO, Nicolás (1987), *Geografía y cultura*, Madrid, Alianza, 123 pàg.
- ORTEGA VALCÁRCCEL, José (1987), *La Cantabria rural. Sobre la 'Montaña'*, lliçó inaugural del curs acadèmic 1987-1988, Univ. de Cantabria, 90 pàg.
- PASCUAL, Agustín (1879), «Necrología: Don Miguel Bosch y Julià», *Revista de Montes*, III, 64, 441-467
- PAZ, Octavio (1974), *Los hijos del limo. Del romanticismo a la vanguardia*, Barcelona, Seix Barral, 1981, 3^a ed.
- PUDUP, Mary Beth (1988), «Arguments within regional geography», *Progress in Human Geography*, 12, 3, 368-390
- ROBIC, Marie Claire (1986), «L'art de la dire et les manières de l'entendre», *L'Espace Géographique*, XV, 4, 243-246
- RORTY, Richard (1980), *Philosophy and the mirror of nature*, Oxford, Paul Blackwell
- RORTY, Richard (1985), «Habermas and Lyotard on Postmodernity» a Bernstein, Richard, J. (ed.) *Habermas and Modernity*, Cambridge, Polity Press
- ROUGERIE, Gabriel (1987), «Réajustements du paysage des Géographes», *Bulletin de l'Association des Géographes Français*, Paris, 2, 141-144
- SAUER, Carl (1963), *Land and Life. A selection from the writings of Carl Ortwin Sauer edis by John Leighly*, University of California Press, 435 pàg.
- SEMINARIO... (1989), *Seminario sobre el paisaje. Debate conceptual y alternativas sobre su ordenación y gestión*, Madrid 22-23 juny 1987, Sevilla, Consejería de Obras Públicas y Transportes, 142 pàg.
- STODDART, D.R. (1987), «Altas miras para una Geografía de final de siglo» en Gómez Mendoza, J., Muñoz Jiménez, J. i Ortega Cantero, N.: *El pensamiento geográfico. Estudio interpretativo y antología de textos (De Humboldt a las corrientes radicales)*, 2^a

- ed. corregida i augmentada, Madrid, Alianza Universidad, 1988, 531-545
- SORRE, Max (1957), *Rencontres de la Géographie et de la Sociologie*, París, Lib. Marcel Rivière, 213 pàg.
- TERÁN, Manuel de, «Baja Andalucía», *Revista de Occidente*, CLVII, 73-110
- TERÁN, Manuel de (1964), «Geografía humana y Sociología. Geografía social», *Estudios Geográficos*, XXV, 97, 441-446
- TERÁN, Manuel de (1977), *Las formas del relieve terrestre y su lenguaje*, Discurs de recepció a la Real Academia Española pronunciat el 20 de novembre 1977, 66 pàg.
- THIEBAUT, Carles (1989 a), «Modernidades sin fundamento» a *Los debates de la ética del presente* (mecanografiat) (en premsa)
- THIEBAUT, Carles (1989 b), «Sujeto complejo, identidad narrativa y modernidad del Sur» en *Los debates de la ética del presente* (mecanografiat) (en premsa)
- THIEBAUT, Carles (1989), *Historia del nombrar*, (en premsa)
- THOMPSON, Edward (1978), «The poverty of Theory or an Orrey of Errors» a *The Poverty of Theory and other Essays*, Londres, Merlin Press
- THRIFT, N. (1983), «On the determination of social action in space and time», *Society and Space*, 1, 23-57
- VIDAL de la BLACHE, Paul (1903), *Tableau de la géographie de la France*, París, Talandier et Hachette, 1979, 403 pàg.
- VIDAL de la BLACHE, Paul (1921), *Principes de Géographie humaine*, París, Armand Colin, 327 pàg.
- WIEBER, J.C. (1987), «Le paysage. Questions pout un bilan», *Bulletin de l'Association de Géographes Français*, París, 2. 145-155
- ZOIDO NARANJO, Florencio (1987), «Paisaje y ordenación del territorio» a *Seminario sobre el paisaje*, 135-142